

כתבי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

החטיבה למדעי הרוח

ברכות לאברהם

עיונים במדעי הרוח

ברכות לאברהם

יום עיון לכבוד
אברהם גרוסמן
בהגיעו לגבורות

בעריכת
יוסף קפלן

ירושלים תשע"ט
האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

עריכת לשון: רעות יששכר
הבאה לדפוס: יהודה גרינבאום

מסת"ב 978-965-208-230-5

©

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשע"ט
סדר: ורוניקה מוסטוסלבסקי
נדפס בישראל בדפוס איילון, ירושלים

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
	יונתן גרוסמן
1	יחסה של מגילת אסתר אל הגלות
	שמחה עמנואל
23	ספר 'בשר על גבי גחלים' ותרומתו לחקר עולמם של חכמי אשכנז הראשונים
	אברהם (רמי) ריינר
43	בין צרפת לאשכנז בתקופת בעלי התוספות: ר' חיים כהן כמקרה מבחן
	חננאל מאק
57	חכמי ישראל נפגשים בפרובנס במאה השתים-עשרה
	ישראל יעקב יובל
82	סמכות האב ועריצות הכתב: בין אדיפאליות לאוראליות
	אלישבע באומגרטן
95	חקר חיי היום-יום של נשים יהודיות בימי הביניים

פתח דבר

בקובץ זה מכונסים מאמרים שעובדו מההרצאות שנישאו ביום העיון באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים בכ"ח באדר ב' תשע"ו (7 באפריל 2016) לכבוד פרופסור אברהם גרוסמן בהגיעו לגבורות. אברהם גרוסמן, פרופסור אמריטוס להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, הוא מחשובי החוקרים של יהדות ימי הביניים. מחברי המאמרים הם תלמידיו ועמיתיו למקצוע שביקשו להביע את הוקרתם על הישגיו במחקר ועל פועלו רב השנים בהוראת יהדות ימי הביניים.

מחקריו של אברהם גרוסמן נעשו נכסי צאן ברזל של ההיסטוריוגרפיה היהודית. שני ספריו המונומנטליים 'חכמי אשכנז הראשונים' (ירושלים: מאגנס, תשמ"ב) ו'חכמי צרפת הראשונים: קורותיהם, דרכם בהנהגת הציבור, יצירתם הרוחנית' (ירושלים: מאגנס, תשנ"ו) משרטטים תמונה רחבה, מפורטת ומעמיקה של מרכזי התורה הגדולים באשכנז ובצרפת מן המאה העשירית ועד למאה השלוש-עשרה. בתקופה זו הונחו יסודותיה של היצירה הרבנית באירופה הנוצרית, וגרוסמן מיפה בחיבוריו את תולדותיהם ואת עולמם הרוחני של גדולי היוצרים היהודים שפעלו בה. חיבורים אלה היו לספרי יסוד שכל מחקר על היצירה ההלכתית והפרשנית בתקופה זו חייב להיסמך עליהם. מחקריו של גרוסמן חובקים את כל מגוון הסוגיות של היצירה היהודית ומאירים היבטים עיוניים שלה בתחומי הפרשנות, המשפט, הליטורגיה והספרות. ספרו 'חסידות ומורדות: נשים יהודיות באירופה בימי הביניים' (ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשס"א) הוא חיבור מופת בהיקפו ובטווח ראייתו ההיסטורית, הבוחן את מקומה ומעמדה של האישה היהודייה בימי הביניים, את דימוייה ואת גישותיהם של תלמידי החכמים ובעלי ההלכה כלפיה. חיבור זה הוא הישג מחקרי ממדרגה ראשונה שהניח תשתית רחבה לחקר המגדר בחברה היהודית. אל הנושא הזה חזר גרוסמן ביתר שאת בספרו המאלף 'והוא ימשול' כך? האישה במשנתם של חכמי ישראל בימי הביניים' (ירושלים: מרכז זלמן שזר, תש"ע) ובשורה ארוכה של מאמרים מלומדים וחדשניים.

אברהם גרוסמן הוא בר הכי בעולם היהודי של אירופה הנוצרית ובעולם היהודי של ארצות האסלאם כאחת. שליטתו בלשונות היהודים ובמקורות המגוונים עליהם בכל תפוצותיהם אפשרה לו לחקור חברות יהודיות במזרח ובמערב במיומנות שווה. מחקריו הטביעו חותם עמוק על תחומים רבים של חקר מדעי היהדות ומאירים באור חדש סוגיות מגוונות: הארגון העצמי של היהודים בימי הביניים, דרכי הלימוד והחינוך, היצירה הספרותית לענפיה, מעמדם

המשפטי של היהודים במזרח ובמערב, דמות החברה היהודית בימי הביניים והפרופיל החברתי והתרבותי של הנהגותיה.

בכל שנות פעילותו האקדמית הצטיין אברהם גרוסמן כמורה מעולה שהעמיד תלמידים רבים וכמרצה מזהיר שאל הרצאותיו נהר תמיד קהל רב. ארבעים שנה ויותר הוא לימד באוניברסיטה העברית בירושלים ואף הוזמן ללמד גם באוניברסיטאות ידועות שם בחו"ל, בהן אוניברסיטת הרוורד ואוניברסיטת ייל. על פועלו המחקרי הוא זכה בפרסים יוקרתיים ובהם פרס ביאליק (1997) ופרס ישראל (2003). בשנת 1999 הוא נבחר חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

חבריו, תלמידיו ומוקיריו של אברהם מאחלים לו שנים רבות של בריאות טובה עם אשתו האהובה רחל, עם שתי בנותיו אורית ואפרת ועם שני בניו יונתן ואריאל, והמשך מחקר פורה.

ברצוני להודות לגב' טלי אמיר, מנהלת ההוצאה לאור של האקדמיה, על דאגתה שהספר יצא לאור בצורה נאה ומוקפדת.

יוסף קפלן

ירושלים, אב תשע"ח